

Höstlängtan

Sommaren lider mot sitt slut
övergår i höstens skimmer
vi till denna prakt längtar ut
den sköna luften vi förnimmer

Vi njuter av solens sista strålar
ser flyttfåglarna sträcka söderut till varmare land
i våra sinnen vi målar
och om våra tankar vi knyter ett band
det vackra som för alltid ska finnas kvar

Varje år är vi trogen
bär och svamp
vi ger oss ut i skogen
där hörs våra tramp

På din vandring
se och upptäck allt omkring
njut av naturens förvandling
upplev höstens mångfald av sköna vackra ting

Monica Öijar

Blodriskor (*Lactarius deterrimus*).
Teckning Mikael Leppälampi

Naturskydds
föreningen SBF Surahammar

MERGUS

Nr 3 sept. 1992

Årg. 3

Skavfräken

.... skäfte, skavgräs, skurgräs (*Equisetum hiemale*) är några namn på denna fräkenart. Dess stälkar är hårda och så sträva att de har använts till skurning av kokkärl och putsning av koppar och andra metallföremål förr i tiden.

Einar Pettersson i Ramnäs berättar att han ibland fick gå över Spången till Kungshammarbacken för att hämta skavfräken till sin far, den kände "Klarnett-Kalle", som med stälken putsade klarinetterns känsliga tonrör. Den växer förresten kvar där i ett litet bestånd.

Det latinska namnet *hiemale* betyder "vintrig" och kommer förmodligen av att stälken är så fast att den håller sig vintergrön. Hårdheten och strävheten kommer av en hög kiselsyrehalt. Man känner också igen den på att den inte grenar sig på annat sätt än med några få grenar vid basen och att slidorna är ljusa med ett svart band överst. Den finns på några ställen i kommunen men är ganska ovanlig. 1991 hittade jag den i grusgropen vid Hovgårdens motocrossbana och i år blev det några fynd på åsen vid Heden i Seglingsberg. Från virsbotrakten meddelar Ingvar Granqvist en känd växtplats med denna, åtminstone förr i tiden, nyttoväxt.

Tom Sävström

Fåren tillbaka i Kohagen

I mitten av augusti i år släpptes får på bete i Kohagen. Det är Lennart och Inger Karlsson i Olberga som välvilligt ställt upp med djur. Fårbetet är en del i skötseln av området och vi hoppas djuren ska hålla efter sly och älggräset. Betesperioden ska vara fram till oktober. Fåren är snälla och trevliga och ger liv åt Kohagen.

Redan tidigt på 70-talet hade kommunen intresse av att bevara Kohagen som ett öppet närströvsområde och investerade därför i det fårstängsel som står där idag, berättar förre kommunalrådet Erik G Andersson. Det var då Sundin i Brinken som hade får där någon sommar.

En kväll med dubbelbeckasinen

Kvällen den första juni begav jag mig ner till reningesverkets sumpängar i Sura för att lyssna på gräshoppssångare. När jag kom vid niotiden var det redan full fart på gräshoppssångarna. Fyra sjungande fåglar räknade jag in. Tre rosenfinkar visslade då och då och så näktergalen som överröstade dem alla. Oljudet från reningesverkets och brukets fläktar tycktes helt försvinna då mästarsångaren stämde in.

Dagen hade varit väldigt varm, så den svalare luften efter solens nedgång fick fuktångarna att svepas in i dimma.

Så plötsligt fick jag höra det märkliga spel som dubbelbeckasinen har. Till skillnad från andra beckasiner spelar han på marken. Spelet var ett "svirrande" kvitter på några sekunder som först går upp i tonläge för att sedan falla igen.

Då och då hördes en trumning som började lite försiktigt för att övergå i en virvel.

På 1800-talet var dubbelbeckasinen ett vanligt jaktbyte i vårt land. Sedan dess har den försvunnit från syd- och mellansverige, troligen främst på grund av dikning och uppodling av de översilade slätter- och betesmarkerna. Nu finns det bara några hundra dubbelbeckasiner kvar i norska och svenska fjällen.

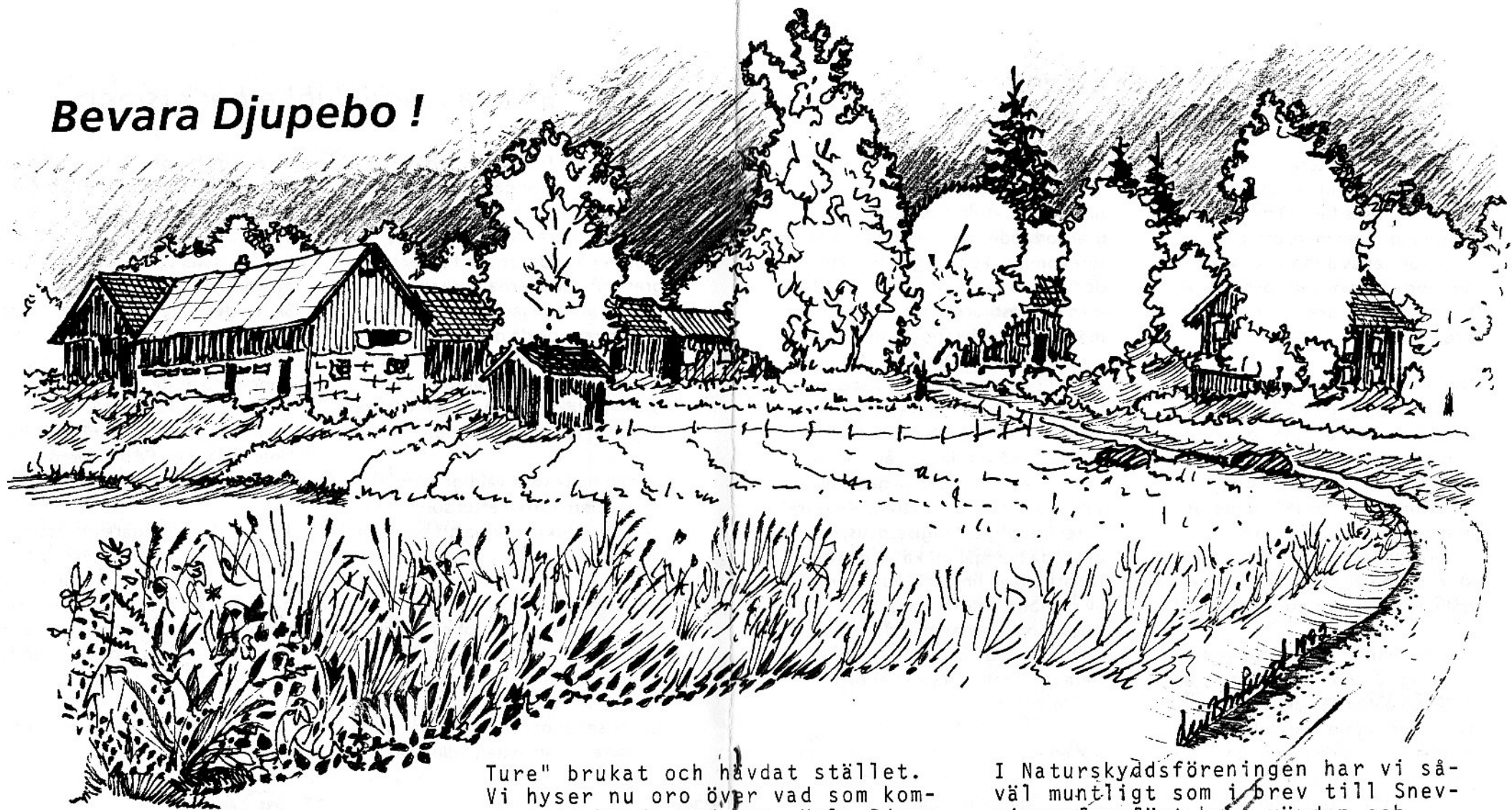
Jag gjorde ytterligare ett besök några kvällar efteråt, men fick aldrig höra den mer. Troligen var han en sträckare som var ner och rastade. I sin iver att nå sina häckningsplatser i norr spelade han för mig den kvällen.

Mikael Leppälampi

Dubbelbeckasin
(*Gallinago media*) i spel-
ställning.
Teckning Mikael Leppälampi

Bevara Djupebo !

VÄSTERGÅRDEN i Djupebo med tillhörande jord- och skogs-egendomar har sålts. Köpare och ny ägare är Snevrings häradsallmänning.

Fram till dessa dagar har Ture Johansson "Djup'bo-

Ture" brukat och hävdat stället. Vi hyser nu oro över vad som kommer att hända med byn. Hela Djupebo by har nämligen mycket stora natur- och kulturvärden som skapats och bevarats under ett flerstjärnigt levande jordbruk.

Karl-Evert Johansson i Östergården (Medins) och Ture har sett till att Djupebo behållit karaktären av ett småskaligt jordbruk.

I Naturskyddsföreningen har vi såväl muntligt som i brev till Snevrings framfört byns värden och kräver att nya markägaren undersöker alla möjligheter till goda lösningar. Extensivt bete med nöt och/eller får eller hästgård kan vara alternativ.

Granarna får inte skymma gårdarna i Djupebo!

Styrelsen

Teckning Leif Blomkvist

Några fynd av galler i Surahammars kommun

Många kanske inte vet vad en gall är för något, men de flesta har nog sett en eller kanske flera. I modern forskning säger man, att galler är "alla former av abnorm tillväxtförändring, både negativ och positiv hos en växt, orsakad av en parasitisk organism".

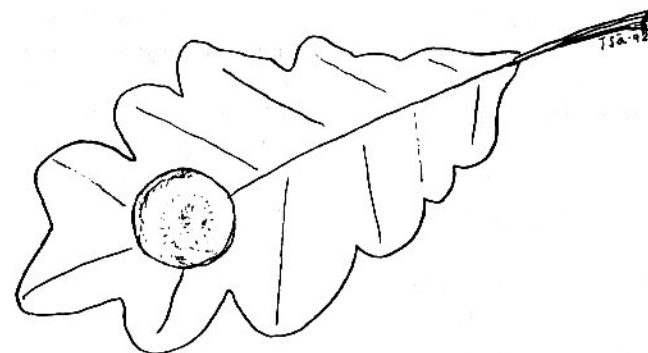
Har man växt upp vid Mälaren är man förtrogen med ekdungarna, där man alltid kan finna galler på ekbladen, vanligen runda "kulor". I en gammal bok "Den kunnige lekkamraten" från 1891 lärde jag mig en gång att göra bläck av sådana galler, som förresten heter **stort galläpple** och åstadkommes av gallstekeln *Cynips quercusfolii*.

När jag är ute på mina botaniska strövtåg i virsbotrakten träffar jag alltid på galler. En del av dessa fångar ens uppmärksamhet och intresse. Nu har det kommit ut en fälthandbok om galler. Den heter "Galler" av biologen Carl-Cedric Coulianos och fotografen Ingmar Holmåsén. "Galler" är en fantastisk bok som fyller en stor och viktig lucka för oss fältbiologer och övriga naturintresserade. Citaten i denna artikel är tagna ur denna bok, som även använts vid artbestämning.

Jag bor nära stranden till Åmänning-
en i Virsbo och har konstaterat, att

uppe i bebyggelsen växer vårtbjörk, *Betula pendula*, och vid stranden glasbjörk, *Betula pubescens*. I gränsområdet mellan dessa två arter förekommer korsningen mellan dem. Nu visar det sig att vissa år har blad på glasbjörk och dess korsning med vårtbjörk lysande, kallt cerisrött färgade fläckar. Dessa blir allt eftersom blodröda och går till sist över i blekbrunt. Tittar man efter, helst i lupp, ser man att fläckarna är filtaktiga av något slags "hår". Mellan dessa "hår" lever talrika gallkvalster, som suger näring ur håren. Kvalstret heter *Eriophyes longisetosus*, och det röda bladgallret kallas **gökblod** för att göken hostat blod, uppretad av att någon härmat dess rop. Andra folkliga namn är **duvgråt** och **duvtårar**. Jag har funnit gökblod i flera landskap och socknar och insamlat det.

Vid en vandring i kanten av Fellingegården stötte jag på en måbärsbuske, *Ribes alpinum*, med stora vinröda valkar och bucklor på bladen. Jag tog lite material av den och kunde konstatera, att denna gall heter **måbärsbucklor** och orsakas av måbärsbladlusen *Cryptomyzus korschelti*. Den tycks finnas mycket lokalt och är ej uppgiven för Västmanland utan endast för Skåne, Öland, Södermanland och Uppland.

Stort galläpple förekommer i år allmänt på eklöv.
Här på ett blad från Slussen i Ramnäs.
(Teckning Tom Sävström)

Jag återgår till trädgården där hemma, där jag har en liten vinbärsodling. Varje år ser jag, att på svarta vinbärsbuskarna, *Ribes nigru*, finns på vissa grenar skott som blir ljusgröna, uppsvällda och runda och aldrig slår ut. Dessa knoppgaller åstadkommes av vinbärsbucklvalstret *Cecidophyopsis ribis*. "I en undersökning i Skåne den 15 maj på 11 sorters svarta vinbär hittades 6200 - 41000 djur per knopp."

En dag i mars vandrade jag genom Virsbo från bensinstationen till bostaden och tittade efter gelésvampar på säl och andra viden. Men överallt, vid Folkets hus, gamla landsvägen från Brukshotellet förbi Kapellet, Strandparken och hemma vid bostaden fanns mängder av

videtott, som är knoppgaller, orsakade av ett virus som troligen sprids av gallkvalstret *Eriophyes triradiatus* och är allmänt förekommande på säl.

Ute vid Ludvigs torp söder om Virsbo har jag funnit hallonplantor med konstiga bucklor på stammen. När jag skar itu en av dessa bildningar, fick jag se rödgula larver. Denna gall heter **hallonknöl** och är ett stamgaller orsakat av hallongallmyggan *Lasioptera rubi*. Den är inte allmän och har hittats från Skåne till Uppland men troligen inte tidigare i Västmanland.

När jag inventerade Kohagen i Surahammar den 25 mars fann jag ett mycket stort bestånd av kanelros, *Rosa majalis*, på norra ängsmarken.

På en del exemplar fanns gråbruna, drygt centimeterstora "kulor". Vid bestämningen kunde jag konstatera, att jag hade funnit taggäpple, som uppstår när gallstekeln *Diplolepis mayri* varit framme. Jag blev naturligtvis glad, när jag upptäckte, att denna gall inte tidigare var funnen i Västmanland.

Jag har en samling galler i mitt herbarium som ihopsamlats under många år. Kanske jag återkommer med ytterligare iakttagelser, gamla som nya.

Till sist vill jag citera följande ur boken "Galler" och då tänker jag på fynden från Kohagen, Ludvigs torp och Fellingegården:

STARAR "SMYCKADE" SITT BO MED KATTFOT

1992 blev ett dåligt år för staren i våra holkar. En stor del av holkarna sattes upp under våren när stararna normalt påbörjat sin häckning. Vi hoppas på bättre resultat kommande år.

Vi har nu totalt 65 st holkar för staren, fördelade på följande områden.

Ekängen-Kohagen	35	Byggetorp (Nadden)	10
Gatstugan	5	Golfbanan	5
Skogsmuren	10		

I Kohagen häckade 1 par (6 ägg), boet övergavs dock. Vid Gatstugan, där Magsjömaden erbjuder en fin starbiotop, häckade 3 par med 5 flygga ungar per par. För andra året i rad häckade 2 par med framgång i Skogsmuren. Även här 5 flygga ungar i vardera holk. Naddenängen mellan Byggetorp och Eliseberg gav 1 par med 4 flygga ungar (1 rött ägg). Här bodde 2 par i naturliga bohål (asp).

Intressant var att när den första ungen kläcktes vid Gatstugan, lades första ägget i Skogsmuren. Båda paren i Skogsmuren "smyckade" sina bon under ruvningen med blommande kattfot, av den röda varianten som är hanblomman.

Tom Sävström

"Eftersom många gallbildare är värd-specifika och bara orsakar galler på en eller några få växtarter är galler ett lämpligt objekt vid naturinventeringar. Många intressanta biogeografiska och ekologiska frågor belyses genom förekomst eller avsaknad av galler på växter som är karakteristiska eller intressanta för en viss naturtyp."

Ingvar Granqvist

Litteratur: C-C Coulianos - Ingmar Holmåsen: "Galler, en fälthandbok om gallbildningar på vilda och odlade växter". Interpublishing, Stockholm 1991.

När Stingsberget blev kyrkoreservat

Den miljöintresserade har under året säkert uppmärksammat världsmiljökonferensen i Rio i Brasilien. Inför den ville svenska kyrkan visa sitt miljöengagemang och startade under våren en "Skogsbudkavle" med avsikten att det inom varje stift skall avsättas ett, eller helst fler kyrkoreservat.

På Kristi Himmelfärds dagen den 28 maj samlades ett tjugotal intresserade på krönet av Stingsberget i Ramnäs socken och efter en enkel ceremoni var berget förklarat som kyrkoreservat och därmed skyddat för framtiden. Med den nämnda budkavlen, som i sig var mycket fin, följde en vattenflaska som skulle fyllas med några droppar friskt vatten från varje reservat. "Min källa" kom härvid väl till pass.

Den här solvarma dagen till ära överlämnades budkavlen av Gösta Gerdin från Strängnäs stift till kontraktsprost Asta Matikainen-Lecklin, som i sin tur skulle föra den vidare till Växjö stift. Stiftsjägmästaren Ingvar Ek gav de samlade åhörarna lite fakta om de planerade reservaten. Ett 30-tal interna naturreservat kommer på detta sätt att instiftas under 1992. Sju av dessa kommer att ligga i Västmanland.

Reservatet Stingsberget är 13,3 hektar stort och totalt kommer att avsättas 900 ha (2,5%) av stiftets

produktiva skogsmark. Ingvar Ek förklarade, att med tanke på att kyrkan har många små skogsfastigheter är siffran 2,5% en bra procentandel och tillade, att fler reservat inom stiftet med säkerhet kommer att bli verklighet framöver. Utöver själva berget skyddas också de 150-200 åriga tallarna som växer där. Vid Naturskyddsföreningens inventeringar i området har hittats gaffelbräken, svamparna tallticka och vintertagging samt en hel del intressanta mossor och lavar. På berget trivs tjäder, spillkråka, pärluggla och nattskär. De gamla tallarna utgör en intressant skalbaggsbiotop.

Naturskyddsföreningen i Surahammar var särskilt inbjudna att medverka vid invigningen och ordföranden Tom Sävström överlämnade som gåva till stiftet en fototavla (motiv pärluggleungar) och hoppades att fåglarna kunde höra kyrkans förkunne, att skogen på Stingsberget är deras nu. - Det känns bra att fler och fler inser det viktiga i att skydda känsliga biotoper och bevara den biologiska mångfalden i skogen, framförde Tom Sävström, som också hoppades att den nya skogsbrukslagen, som antas av riksdagen 1993, ger förutsättningar för ett skogsbruk på naturens villkor. Den lagen kommer att påverka vår skog under lång tid framöver.

Magnus Åhlen